

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

Резюме

В статтє изложено значенє експериментальной деятельности для морального развития и самосознания учащихся, на примере Ровенской украинской гимназии.

Summary

In the article the role of eksperiment work for morale development and self-consciousness of pupil on the example.

УДК [159.923.2:37.032] 057.874.

О.Д.Главінська

ДЕТЕРМІНУЮЧИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ НА ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті проаналізовані підходи до проблеми вивчення факторів формування самооцінки дітей молодшого шкільного віку. Аналізується позитивний вплив сім'ї на соціальну адаптацію дитини, рівень адекватного сприймання і самоусвідомлення себе

Ключові слова: самоусвідомлення, самооцінка, образ „Я”, учбова неуспішність.

Постановка проблеми.

Метою навчально-виховного процесу є виховання всебічно розвиненої високо духовної особистості, активної та відповідальної, свідомого будівельника власного життя. Важливою умовою досягнення зазначеної мети є формування в учнів прагнення до самовиховання, самовдосконалення. Розвиток творчої особистості дитини, формування в неї високого рівня самосвідомості, удосконалення саморегуляції її поведінки потребують цілеспрямованої виховної роботи в сім'ї, дошкільних закладах та у школі. Результативність їх діяльності можлива лише за умови глибинного знання психічних закономірностей розвитку дитини.

Морально-духовне „Я” дитини створюється в процесі розвитку самосвідомості [1,2]. І період розвитку психіки дітей молодшого шкільного віку найважливішу роль у формуванні емоційно-вольової сфери дитини відіграє позитивний вплив батьків та найближчого кола оточуючих дорослих. Процес формування у дітей моральних якостей самосвідомості дуже складний та відповідальний. Центральне місце в самосвідомості займає самооцінка як одна з форм її вияву, яка включає уявлення про себе, пізнання себе та систему оцінювального ставлення до себе [4]. Метою нашого дослідження є аналіз процесу становлення образу „Я” та самооцінки у дітей молодшого шкільного віку.

Проаналізувавши параметри, за якими молодші школярі визначають своє „Я”, можна зазначити, що провідне місце посідає соціальна ідентичність (соціальний статус, стать, роль в сім'ї та в колі однолітків), хоча зміст соціальної ідентичності з віком змінюється. Так, з початком навчання діти молодшого шкільного віку називають не тільки соціальні ролі в родині (син, донька, онук), а й соціальну роль учня. Це свідчить про те, що важливість провідного виду діяльності навчання змінює, розширює, реформує уявлення дитини про себе [3].

Процес формування самооцінки дитини починається з раннього дитинства. Перший вплив на становлення оцінки спричиняє найближче оточення дитини, в першу чергу її батьки, коли вони дають оцінку самій дитині, її вчинкам, знайомлять з оцінкою навколишніх подій та світу. Саме оцінка батьків (а пізніше вихователів, вчителів) впливає на ставлення дитини до оточуючих подій, що діалектично переходить у ставлення до своїх вчинків і самого себе, яке стає потім фактором становлення самооцінки. Коли ж дитина отримує негативну оцінку від дорослих, це викликає у неї емоційні переживання, що спонукають її до аналізу своїх дій і висновків щодо корекції вчинків та поведінки.

У молодшому шкільному віці цей процес продовжується. Дитина інтенсивно засвоює знання про оточуючий світ. На відміну від сприймання світу, яке відбувається в дошкільному віці досить хаотично в основному на рівні образів та емоцій, у школі дитина привчається до системного організованого мислення, структурної ієрархічної побудови моделі світу. Так само трансформується система уявлень дитини про себе.

На початку шкільного навчання для дитини, мабуть, найважливішою є оцінка вчителя (більшість дітей у тій чи іншій мірі вважають точку зору вчителя важливішою, ніж позиції батьків). Першокласники безвідмовно визначають авторитет „першого вчителя”. Авторитет, безумовно, належить вчителю, але підтримка та розуміння лишаються батькам. Діти молодшого шкільного віку ще не вміють оцінювати діяльність інших людей, особливо дорослих, належним чином. Тому оціночна діяльність вчителя для них є беззаперечною, і діти сприймають оцінку вчителя (знакове заохочення або усне) без права на помилку і стосовно навчальних аспектів, і стосовно поведінки та побутових питань.

Помилкою виховання на цьому етапі є абсолютизація оцінки до головної події, яка тільки може відбутися у школі. Тому в початковій школі і навіть напередодні дуже важливо прищепити дитині поняття про те, що мета навчання – не власне оцінка, а засвоєння знань. Оцінка ж є лише мірилом виконання окремого завдання. Також і цьому віці діти схильні екстраполювати оцінку, отриману за виконання завдання, та переносити її на свою особистість в цілому. Це також є одним із факторів, що впливає на формування самооцінки в цьому віці. Тому розуміння мети навчання батьками дітей обумовлює запоруку успіху дитини, гармонійного її розвитку і глибинного самоусвідомлення. Зрозуміло, що ставлення батьків до

навчальної успішності своєї дитини і до школи взагалі є потужним фактором впливу на учнів. Очікування батьків відносно шкільного життя своєї дитини зумовлені як власним досвідом дитинства, так і суспільно значущими настановами, вимогами сучасного культурного середовища, педагогічною обізнаністю, їх усвідомлення своєї ролі в процесі навчання дитини.

Майже всі діти приходять до школи з прагненням учитися. Вони ставлять до учіння як серйозної суспільно важливої діяльності. Діти кажуть, що їх перехід до категорії учнів свідчить про різке дорослішання. невід'ємною частиною цього уявлення є традиції та ритуали, пов'язані з визначенням успіхів дитини в навчанні. Однак, проблеми в навчанні повною мірою пов'язані з тим, що через деякий час позитивне ставлення окремих дітей до школи змінюється на байдуже, або навіть негативне. Наявність індивідуальних відмінностей у темпі роботи та якісних особливостях розумового розвитку призводить до диференціації і якщо вчасно не вживаються відповідні міри з боку вчителів та батьків, це може спричинити зниження впевненості дитини у собі, погіршене ставлення до школи, неуспішність в навчанні та формування неадекватної самооцінки.

Важливим фактором впливу на формування самооцінки дітей, результативність працездатності є допомога батьків у процесі оволодіння дитиною знаннями та їх ставлення до процесу навчання взагалі. Завданням експериментального дослідження було вивчення таких елементів взаємодії батьків з молодшим школярем: 1) формування мети навчальної діяльності у своєї дитини; 2) реакція батьків на низьку навчальну успішність дитини; 3) спільна діяльність батьків та дітей в оволодінні шкільною програмою. Збір експериментального матеріалу здійснювався шкільним психологом в ході індивідуальної консультативної роботи з батьками, діти яких мали низьку навчальну успішність (досліджувалися учні 1-3 класів). Здійснення психологічних вдіянь відбувалося лише за запитом батьків, тобто в тому разі, якщо після первинної консультації батьки зверталися до психолога з проханням продовжувати роботу з підвищення їх педагогічної майстерності. Це дає підстави сподіватися на те, що у своїх висловлюваннях батьки були відкриті перед психологом, оскільки вони були налаштовані на співпрацю з ним.

Дослідження тривало три роки. За цей період експериментально-практичною роботою було охоплено 76 батьків, з 65 жінок, 11 чоловіків. У ході дослідження шляхом експериментальної бесіди з дітьми та їх батьками і подальшій психокорекційній роботі (тренінги батьківського спілкування), ми виявили чотири типи реагування батьків на навчальну неуспішність дітей: заперечення; ігнорування; маніпуляція; відмова від відповідальності.

Перший тип реагування „заперечення проблеми” заснований на тому, що ця ситуація розцінюється як результат звичайних лінощів дитини. Відповідно батьки якимось чином можуть карати дитину або якимось іншим способом пригнічувати особистість дитини та становити у сім'ї позбавлення чогось. Якщо у конкретному випадку невістигання дитини викликане неумінням контролювати свої вчинки та дії, то така реакція дорослих навряд чи додасть наполегливості, зібраності, осмисленості діям дитини.

Другий тип реагування – „ігнорування”: прагнення батьків будь-якою ціною зменшити психотравмуючу для себе ситуацію, пов'язану з неуспіхом дитини у навчанні. Батьки переконують спочатку себе, що це тимчасове явище, потім визнають ряд дисциплін непотрібними у життєдіяльності дитини, пояснюють негативну оцінку упередженим ставленням вчителя до дитини. Це тип реагування дуже небезпечний для формування особистості дитини, оскільки провокує в неї виникнення такого особистісного новоутворення як розбіжність ставлень, руйнується складовий компонент самооцінки - критичність. Це призводить до формування завищеної самооцінки, протиставлення дитиною себе оточуючим, до внутрішніх конфліктів.

Третій тип реагування – маніпуляції - довготривалий підкуп у вигляді бажаної нагороди (найбільш поширений), провокує дитину на зворотну реакцію при умові заохочення. Не сприяє формуванню особистісного зросту дитини, не підвищує рівень домагань та самоусвідомлення.

Четвертий тип – „відмова від діяльності” – повністю визначається висловом: „Колись він повинен привчитися до відповідальності. Я не можу весь час його опікати.”

Завдяки здійснюваній нами психокорекційній роботі у батьків було сформовано більш адекватний варіант реагування, який ми умовно назвали аналітичним. Такий варіант свідчить про наявність у батьків уявлення про оцінку як сигнал правильного або неправильного руху дитини у навчальній діяльності. За такого типу реакції позитивна оцінка сприймається як підтвердження правильності дій дитини, негативна – як те, що дитина схилила у одній окремо взятій дії. Такий підхід випрацьовує у дитини навички конструктивного реагування на проблеми і сприяє спокійному та врівноваженому ставленню дитини до своєї діяльності, адекватного усвідомлення її результатів.

За допомогою такого підходу виявляється, що можливості дитини є набагато більшими, ніж уявляє вона сама і оточуючі. Тоді ці можливості яскраво виявляються по мірі зміцнення самовпевненості та самоповаги дитини внаслідок роботи з батьками та окремих психокорекційних занять з психологом. Отже, психолог має скласти та порекоменувати батькам таку програму навчальних занять з їх дитиною, яка б поряд з підвищенням рівня домагань буде спрямована на формування адекватної самооцінки дитини та глибини самоусвідомлення.

Підводячи підсумки, можна зробити такі висновки. 1) Особливу, найголовнішу роль в адекватній адаптації до умов життя, взаємодії дитини з оточуючим, в емоційній стабільності та компетентності відіграє сім'я. Гармонійність взаємин у сім'ї, образ „Ми разом”, позитивний психологічний клімат є необхідною

умовою становлення позитивного образу „Я”. 2) Самооцінка є важливим компонентом „Я-концепції”, її адекватність – умова гармонійного розвитку особистості. 3) Особливу роль в розвитку самоусвідомлення дитини має взаємодія з дорослими, які допомагають дитині включитися в усі види діяльності. 4) Розуміння усвідомлення себе – основа самооцінки. Образ „Я” є регулятором самопізнання і виступає у формі узагальненого уявлення дитини про себе. Обов'язковою складовою виховання дитини є формування у неї образу „Я” як структурного компоненту самоусвідомлення.

Література

1. Боришевський М.Й. Психологічні механізми розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 3. – С. 25-33.
2. Боришевський М.Й. Моральна саморегуляція поведінки особистості: Понятійний аспект. – К.: Освіта, 1993. – С. 22-23.
3. Максименко С.Д. Психологічна організація навчання як засіб формування саморозвитку суб'єкта учня // психологічні проблеми виховання, навчання, активності та розвитку особистості: Матеріали звітної наукової сесії Інституту психології АПН України. – К., 1993. – С. 93-100.
4. Чамата П.Р. Про генезис самосвідомості дитини // Питання психології. Наукові записки Інституту психології АПН України. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1959. – С. 224 – 243.

Резюме.

В статті проаналізовані підходи к проблеме изучения факторов формирования самооценки детей младшего школьного возраста. Проанализировано положительное влияние семьи на социальную адаптацию ребенка, уровень адекватного восприятия и самоосмысления себя.

Summary

The article presents the analysis of different approaches to the problem of study of the factors of forming self-appraisal of junior pupils. The positive influence of the family on the social adaptation at a child and the level of adequate comprehension and self interpretation of himself have been analyzed.

УДК 159.923.2; 316.6

Г.О. Горбань

СТРУКТУРА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

У поданій статті розкрито основну проблематику визначення феномену самосвідомості, подано аналіз її структури з огляду на особливості формування професійної самосвідомості у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: самосвідомість, структура, професійна самосвідомість, формування, свідомість

Постановка проблеми

Психологічна реальність, що виявляється в тому, що людина здатна свідомо сприймати і ставитися до самої себе, існує, звичайно, до і незалежно від наукового дослідження. Однак, усяка спроба опису, а тим більше систематизації явищ, що відносяться до сфери самосвідомості, неминуче спирається на явне або неявне рішення теоретичних питань як проблеми співвідношення свідомості та самосвідомості, усвідомлюваного і неусвідомлюваного, особистості й самосвідомості, процесу і його продукту.

Питання про самосвідомість особистості є, безумовно, складним за структурою й багатоаспектним феноменом. У психологічному аспекті самосвідомість не обмежується лише процесом пізнання себе або знанням про себе. За визначенням Анрі Валлона, "самосвідомість не є вихідною й простою, вона є дуже складний результат психічної активності" [1, с.129]. Концептуальні основи вивчення проблем самосвідомості були розкриті й освітлені Л.С. Виготським, О.М. Леонтьєвим, С.Л. Рубінштейном, О.Р. Лурія та іншими.

Питання про природу самосвідомості, її витоки з позицій культурно-історичної концепції Л.С. Виготським розглядається в аспекті впливу соціокультурного середовища на структуру і тип самосвідомості, характер її розвитку. Соціокультурне середовище як ідеальна форма має своїх досить реальних носіїв, які виступають посередниками розвитку реальної форми, будь то знак, слово, символ, значення, смисл. Ці психологічні засоби стимулюють до вияву внутрішні форми діяльності, водночас стає можливим перехід від ідеальної форми до реальної. [2].

За С.Л. Рубінштейном, самосвідомість – вищий вид свідомості, який виникає як результат попереднього розвитку останньої, а саме: не свідомість народжується із самопізнання, із "Я", а самосвідомість виникає під час розвитку свідомості особистості, зі становленням її як самостійного суб'єкту" [7].

О.Р. Лурія за результатами дослідження процесів розвитку самосвідомості зауважує, що найважливішим фактом є те, що цей розвиток не вичерпується тільки переміщенням змісту свідомості та розкриттям свідомого аналізу певних сфер життя – сфер соціального досвіду і ставлення до себе самого як до учасника суспільного життя. Мовиться про значно більші фундаментальні зрушення – про формування

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвиненої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовізації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема ...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20